

«РАДЗІМАЗНАЎСТВА — ПЕРСПЕКТЫЎНЫ ШЛЯХ...»

Пісьменніка і гісторыка Алесь Марціновіча добра ведае айчынны чытач. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. За творчую працу адзначаны медалём Францыска Скарыны. Напярэдадні 70-гадовага юбілею пісьменніка з ім сустрэўся карэспандэнт «Звязды».

— *Алесь Андрэвіч, гісторыя, краязнаўства — ваш «канёк»... Са школы, відаць, такое зацікаўленне? Ці помніце школьнага настаўніка гісторыі? Або хтосьці іншы быў вашым настаўнікам, прыкладам у пошуку звес-так даўніны?*

— Гісторыю выкладаў мой бацька Андрэй Рыгоравіч. Выпісваў часопіс «Вопросы литературы в школе». Там, зразумела, было нямала метадычных распрацовак для настаўнікаў, але часам трапляліся і пазнавальныя гістарычныя матэрыялы. Мама Яўгенія Аляксандраўна, якая працавала ў малодшых класах, вельмі любіла мастацкую літаратуру, асабліва гістарычныя творы. Брала кнігі ў школьнай бібліятэцы, разам з мамай куплялі іх і ў Слуцку. Хоць я заканчваў школу на Капыльшчыне, але менавіта Слуцк стаў першым горадам, які, калі можна так сказаць, прاپісаўся ў маёй біяграфіі. Усё гэта, разам узятая, не магло не выклікаць маю цікавасць да гісторыі, краязнаўства. Але не магу не сказаць і пра іншае: усё ж на веданні мінулага сказвалася тое, што, будзем справядлівымі, тагачасная афіцыйная ідэалогія больш была засяроджана толькі на глабальных падзеях, на тых, што, у рэшце рэшт, і прывялі да ўтварэння СССР. Так толькі студэнтам я даведаўся, што ў Цімкавічах, а гэта за нейкіх дзесяць кіламетраў ад Навасёлак, у якіх я заканчваў школу, знаходзілася не проста царква, а ўнікальны храм. Даведаўся толькі пасля таго, як ён згарэў. Не ведаў, што з Ёдчыц, а гэта ўжо кіламетры за тры, на тэрыторыі суседняга Клескага раёна, родам вядомы прыродазнавец, геолог, географ і хімік Канстанцін Валасовіч. Не ведаў, бо не ведалі гэтага і настаўнікі.

— *Мне вядома, што шмат сіл, намаганняў вы асабіста прыкладлі для з’яўлення на свет гісторыка-дакументальнай хронікі Капыльскага раёна «Памяць»... Наколькі значным вам падаецца праект «Памяць» для Беларусі? Ці ёсць сэнс яго працягваць?*

— Праект «Памяць» — унікальны для ўсёй постсавецкай прасторы. Здаецца, толькі ў Расійскай Федэрацыі крыху наблізіліся да яго, выпускаючы ў некаторых рэгіёнах спіс тых, хто можна загінуў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Як вы ведаеце, такія спісамі хацелі абмежавацца і ў нас, але дзякуючы Пятру Міронавічу Машэраву кнігі гэтыя сталі менавіта такімі, якімі яны і прыйшлі да чытача. Хоць спачатку былі меншага памеру, набіраліся дробным шрыфтам. Цяпер у некаторых раёнах да кніг «Памяць» выпусцілі дадаткі. Гэта правільна. Але згаданыя дадаткі тычацца толькі перыяду Вялікай Айчыннай вайны, удакладнены і дапоўнены спісы загінулых. Іншым шляхам пайшлі ў Старадарожскім раёне. Там дапоўнілі матэрыялы па ўсіх перыядах. Несумненна, гэта самы перспектыўны шлях. Хацелася б, каб так зрабілі і ў іншых раёнах. Вядома, выданне такіх аб’ёмных кніг абыходзіцца не танна, але, пры жаданні, усё можна зрабіць.

— *Як на сённяшні дзень, дык гэтую кнігу шмат у чым трэба было б дапрацаваць і дапоўніць. Праўда, я далёкі ад таго, як гэта робяць сёння некаторыя, каб здымаць матэрыялы, звязаныя з рэвалюцыямі, Грамадзянскай вайной, — тымі складанымі працэсамі, якія прывялі да рэпрэсій. Гэта ўсё было, і ад гэтага нікуды не дзе-нешся. Але ж Капыльшчыну моцна закранулі і іншыя падзеі, напрыклад, звязаныя са Слуцкім паўстаннем першых гадоў савецкай улады. Пра гэта, канешне, трэба таксама пісаць. Як нельга не ўзгадваць і імёны знакамітых людзей раёна і горада, пра якіх тады было невядома. Цудоўна заявілі пра сябе і прадстаўнікі пасляваеннага пакалення... Аднак, каб рыхтаваць новае выданне «Ля Каменкі бруістай», неабходна было б істотна змяніць саму структуру выдання. Кніга мая выходзіла ў серыі «Па родным краі». А што такое кніжная серыя? Гэ-*

та пэўная схема напісання ўсіх аналагічных кніг. Яна ж на той час была такой, што асноўная ўвага скіроўвалася на рэвалюцыйныя і паслярэвалюцыйныя падзеі. Старажытнасці ўдзялялася вельмі мала ўвагі. Дый апошнім часам на конт гэтага з’явіліся цікавыя звесткі.

— *Так, мне хацелася падрыхтаваць новае выданне «Ля Каменкі бруістай», хоць я разумеў, наколькі гэта праблематычна выдаць. Але такое жаданне знікла пасля таго, як два гады таму Алесь Бельскі падарыў мне сваю кнігу «Тут іх карані і вытокі». Кніга для яго незвычайная. Алесь Іванавіч, як вядома, паспяхова выступае як крытык, літаратуразнавец, гісторык літаратуры. Да ўсяго ён прэзаік, які пад псеўданімам Алесь Ветах выдаў некалькі кніг. А тут, як відаць з падзагалова, — радзімазнаўства: «Вядомыя людзі з Капыльшчыны ў свеце». Усяго прадстаўлены звесткі пра 32 чалавекі. Можна напаткаць у ёй і некалькіх знаёмых імён, але ў асноўным Бельскі выступае першапраходцам. У гэтай ж кнізе ён прызнаўся: «Планую падрыхтаваць выданне біяграфій вядомых землякоў, якія жывуць і працуюць тут, на беларускай зямлі». Дарэчы, чарговая кніга ў яго і павінна выйсці. Дык яму, як кажуць, і карты ў рукі. Зразумела, калі б такія звесткі я напаткаў у каго-небудзь з аўтараў, якія жывуць далёка ад Беларусі, можна было б выкарыстаць іх са спасылкай на крыніцу. А так застаецца пажадаць толькі далейшых поспехаў Алесю Іванавічу. Хай ужо ён піша сваю «Каменку».*

— *Краязнаўства — гэта своеасаблівае школа любові да радзімы, школа патрыятычных пачуццяў. А ці разумнай падаецца вам ідэя выкладання краязнаўства як асобнага прадмета ў школе?*

— Такую ідэю цалкам падтрымліваю. Але, наколькі праграмы перагружаны, сумняваюся, што краязнаўства будзе ўведзена як асобны школьны прадмет. Тым не менш надзея памірае апошняй. Дый, думаецца, тут ёсць два выйсці. Першае ў тым, каб звесткі з жыцця пэўнага рэгіёна ўключаць у праграму па гісторыі. Зразумела, што ў кожным раёне гэта будзе свае дапаўненні і ўдакладненні. Другое, каб краязнаўства вывучаць на факультатывных занятках, ці ўдзяляць яму ўвагу ў пазашкольнай рабоце. Канешне, няблага было б, калі б мясцовыя аддзелы адукацыі паклапаціліся і аб падрыхтоўцы неабходных падручнікаў. Наколькі памятаю, падручнік «Аршаназнаўства» з’явіўся яшчэ гадоў дзесяць таму. Для вывучэння краязнаўства можна было б выкарыстоўваць і краязнаўчую літаратуру пра іншыя раёны, а не толькі пра тэрыторыі якіх знаходзіцца пэўная школа. Гэта стане ўжо вывучэннем і краязнаўства, радзімазнаўства ўсёй Беларусі.

— *Алесь Андрэвіч, пра што ці пра каго яшчэ не напісалі?*

— Шмат пра што і пра каго хацелася б напісаць. Але ахапіць неахопнае, пры ўсім жаданні, немагчыма. Дый, прызнаюся шчыра, у сувязі з цяперашнім сваім юбілеем, нарэшце па-сапраўднаму ўсвядоміў, які паважаны ўжо ў мяне ўзрост. Таму застаецца ў асноўным працаваць над тым, што для мяне асабліва дорага. А сёння — гэта кнігі з серыі «Гісторыя праз лёсы». Дзве з іх пабачылі свет у выдавецтве «Беларуская навука». Адрасаваны яны найперш чытачам сярэдняга школьнага ўзросту. Гэта — свайго роду гісторыя нашага краю праз лёсы легендарных асоб. У кожным томе — па тры кнігі. Дый заканчваю вельмі цікавую кнігу для малодшых школьнікаў.

Гутарыў Мікола БЕРЛЕЖ.

Фота Напэв ГІЖАК.

■ Экслібрыс «Звязды»

Яго скарбы, яго фантазіі

Максім Гарэцкі. Творы. — Мінск: Мастацкая літаратура, 2016. — 932 с.

Адзін з пачынальнікаў беларускай прозы. Адзін з першых гісторыкаў нашай літаратуры. Выдатны рэдактар і публіцыст, таленавіты драматург і філосаф... І гэта — далёка не ўсе характарыстыкі, якімі можна апісаць постаць Максіма Гарэцкага. Постаць у сваім часе яркую і заўважную, але разам з тым надзвычай трагічную. Такая ж па характары і яго проза — густоўная, шчырая, часам дакументальна дакладная і вывераная, а часам — крыху цымная, з адценнямі містычна-фантастычных сненняў, матывамі народных паданняў і страшных распеваў, што так часта сустракаюцца ў фальклорных зборніках канца XIX стагоддзя.

Таму не дзіўна, што ўвага да творчасці класіка застаецца нязменна вялікай у айчынных выдаўцоў і чытачоў. Так, следам за кнігай выбраных твораў Гарэцкага ў серыі «Беларускі кнігазбор» (2009) свет пабачыў зборнік рускамоўных перакладаў яго прозы «Роднае карэнне» (Выдавецкі дом «Звязда», 2014, пераклала Ідальа Кананец), асобнай кнігай выйшла дакументальная аповесць «На імперыялістычнай вайне (Запіскі салдата 2-й батарэі N-скай артылерыйскай брыгады Лявона Задумы)» (Беларуская навука, 2014), а годам пазней — выбранае, у серыі «Мая беларуская кніга» (Папуры, 2015).

І вось перад намі — новы зборнік твораў Максіма Гарэцкага, напэўна, самы ґрунтоўны з ліку пералічаных выданняў. Гэтая кніга сталася 12-м томам серыі «Залатая калекцыя беларускай літаратуры» выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Пра творчасць літаральна любога пісьменніка прынята казаць, што кожны чытач успрымае яе па-свойму, бачыць асобныя рысы ярчэй, а некаторых адметнасцяў не заўважае. Гэта цалкам натуральна і лагічна: мы ж і на свет глядзім пазрознаму. Вось і Гарэцкі ў кожнага — свой. А новая кніга яго твораў дае чытачу шмат магчымасцяў знайсці любімыя рысы ў прозе, публіцыстыцы і драматургіі гэтага аўтара. У чымсьці чаканьня, але часам і зусім непарадкавальныя.

Ёсць тут і знаёмыя са школьных гадоў апавяданні, і праграмавая аповесць «Дзве душы», і шчыmlівая «Ціхая плынь» — пра хлопчыка Хомку, які дрэнна вучыцца ў школе, пра яго панурага і маўклівага, але вельмі працавітага бацьку, а таксама дзеда-дзівака, што аднойчы абсмаліў свінню... жыўцом. Адметна, што ўсе характары з твораў Гарэцкага — жывыя, яны проста стаглы і існуюць у сваім часе — канцы XIX ці пачатку XX стагоддзя. Тут ёсць холад, бруд і галечы тагачаснай беларускай вёскі, нястачы салдацкага жыцця (дакументальны аповед «На імперыялістычнай вайне» таксама ўвайшоў у выданне). Тут сустракаюцца жанчыны, якія маюць мужа і дзяцей, але адчуваюць сябе адзінокамі і толькі ў працы знаходзяць суцяшэнне, але побач з імі існуюць і маленькія іскрыны шчасця, сапраўдных пачуццяў кахання, мацярынства, клопату, веры.

Проза Максіма Гарэцкага — нібыта масток, што яднае мінуўшчыну, сучаснасць і будучыню. Як і для творчасці многіх аўтараў пачатку XX стагоддзя, для яго прэзінчых пошукаў характэрна пераёмнасць з фальклору. Але гэта не толькі і не столькі песеннасць, народная мудрасць і разважлівасць, колькі пошукі патаемнага сэнсу існавання, жаданне зазірнуць за гарызонт паміж жыццём і смерцю. Таму тут часта сустракаюцца вобразы, што засталіся на памежжы, дзіўныя відзежы і сненні, фантазіі пра ўваскрашэнне памёрлых і магчымасць свету мёртвых уплываць на свет жывых. Бачым мы і водгулле старажытных традыцый, уяўленняў пра прывіды і «жывых нябожчыкаў».

Так, напрыклад, у апавяданні «Страшная музыкава песня» прыгонны селянін, таленавіты музыкант-скрыпач мусіць правесці ноч побач з нябожчыцай, якая была ў яго закаханая (гэта распаўсюджаны сюжэт, які часта сустракаецца ў аповедах, запісках, у прыватнасці, Еўдакімам Раманавым). Таму, як піша Гарэцкі, «*Жудасць ахапіла людзей, вялікі жалі мелі да музыкі і баяліся, што ў той зале пры нябожчыцы прыйшла-ткі на яго загуба*». Але — і гэта таксама сведчанне прысутнай сучаснасці, сцверджанне сілы мастацтва. Неверагодны і бясстрашны талент (памятаеце, як у коласаўскім «Сымоне-музыку», купалаўскім «Кургане»?) перамагае зло: «*Трудна было адразу ўхапіць, аб чым гаворыць яго скрыпка, але чулася нешта знаёмае, даўна вядомае, даўна перажытае*».

А дзе ж прыступка да будучыні? Яна таксама ў Гарэцкага ёсць. І бачыцца перадусім у яго філасофска-алегарычных творах, у прыватнасці, у «Скарбах жыцця». Гэта пошук жыццёвай дарогі, сваёй і ўсяго краю: «*Бачу я бясконцы спрадвечны шлях у пустым вялікім полі. І — падарожнікаў... Чую песню. Далёкую, маркотную — і жудасна-спакойную песню. Вечную песню! І вечнасць варушыцца ў маёй істоце: ідзі, ідзі!*».

Можна бясконца доўга расчытваць вобразы і сімвалы прозы Гарэцкага, разглядаць яе пад рознымі вугламі, а можна — проста чытаць і атрымліваць задавальненне ад журботных сненняў і фантазій гэтага неверагодна таленавітага майстра беларускага слова. І новая кніга выбраных твораў — выдатная нагода пазнаёміцца менавіта са «сваім» Гарэцкім ці па-сяброўску сустрэцца з ім яшчэ раз.

Марына ВЕСЯЛУХА. vesialuha@vziasda.by

ХРАМ РАСКРЫВАЕ ТАЯМНІЦЫ

Пахаванню аднаго з двух знойдзеных у Лаўрышаўскім манастыры саркафагаў не менш за 500 гадоў

Як паведамляла ўжо «Звязда», у ліпені ў Свята-Елісеўскім Лаўрышаўскім мужчынскім манастыры ў Навагрудскім раёне падчас археалагічных даследаванняў былі выяўленыя два невядомыя раней саркафагі, у якіх знаходзіліся касцяныя астаткі людзей і культывыя прадметы. Археалагі мяркуюць, што ў іх пахаваныя асобы, якія маюць вялікую значнасць для манастыра і праваслаўнай царквы ў цэлым.

Праведзеныя ў цэнтральнай лабараторыі навукова-вытворчага цэнтра па геалогіі радыёвугляродныя даследаванні пацвердзілі меркаванне прадстаўнікоў археалагічнай экспедыцыі пра тое, што пахаванне ў саркафагу адносіцца да больш ранняга перыяду,

чым сам манастырскі Свята-Успенскі храм XVIII стагоддзя ў вёсцы Лаўрышава. Відавочна, што астанкі ўшанаваных царквой асоб былі перанесены туды з больш ранняга храма. Час пахавання ў саркафагу супадае з перыядам, які папярэднічаў кананізацыі святаго прападобнага ігумена Елісея Лаўрышаўскага. Кананізацыя адбылася ў 1514 годзе на царкоўным саборы ў Вільні.

Для атрымання больш дакладных звестак пра час пахавання і яго магчымай персаналізацыі плануецца правесці далейшыя лабараторныя даследаванні, у тым ліку ДНК-аналіз. Будуць даследаваны таксама матэрыялы другога саркафага, а 15—20 жніўня запланаваны дадатковыя археалагічныя даследаванні непасрэдна ў Лаўрышаве.

Анатоль СЛАНЕЎСКИ. slaneuski@vziasda.by